

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA FRAZELOGIYANING OQITISH USULLARI

Abatova Gulnaz Reimbaevna

Nukus Davlat Pedagogik Instituti

2- kurs magistranti

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.7774612>

ARTICLE INFO

Received: 18th March 2023

Accepted: 26th March 2023

Online: 27th March 2023

KEY WORDS

Frazeologizm, tilshunoslik, turg'un birikmalar, iboralar, usullar.

ABSTRACT

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida frazeologiyaning tutgan o'rni, ahamiyati, hususiyatlari va oqitish usullari keltirilgan.

Bugungi kunda tilshunoslikda frazeologiyaning tutgan o'rni juda katta. Frazeologiya-tilshunoslikning turli xil to'plamli iboralarni o'rganadigan bo'limi bo'lib, ular so'zlar kabi har xil narsa va hodisalarni nomlaydi va tilshunoslikning tilning frazeologik tarkibini, uning hozirgi holatini va tarixini o'rganadi. Frazeologiya iborasini ko'plab tillarda ushratishimiz mumkin. O'zbek tilida "frazeologizm, frazeologiya, ibora, turg'un birikma, frazeologik birikma", ingliz tilida "phraseology, phrasological units, idioms", rus tilida "фразеологизм" deb nomlanadi. Iboralar, so'z uyushmalari, turg'un birikmalar bo'lib frazeologiyada ular tuzilishi va ma'no jihatdan o'rganiladi.

Frazeologiya har qanday til lug'atining eng jonli, yorqin va o'ziga xos qismidir. Ingliz tilidagi frazeologiyalarning aksariyati turli funktsional uslublarga tegishli va ekspressiv rangga ega. Ingliz tilida frazeologiya "idioms" deb ham yuritiladi. Barcha frazeologik birliklar milliy o'ziga xosligi bilan ajralib turadi va kontekstda ekspressiv ma'no kasb eta oladi. Frazeologiya dunyodagi har qanday tilning ajralmas qismi hisoblanadi. Frazeologik birliklar va frazeologik birikmalar ingliz xalqining ko'p asrlik tarixini, madaniyati, turmush tarzi va an'analarning o'ziga xosligini aks ettiradi. Masalan: o'zbek tilida "aqli kirdi, bag'ri tosh, bel bog'ladi, boshi aylandi", ingliz tilida esa "to kick the bucket, to get one's goat, to hold one's tongue, to kill two birds with one stone, as cool as cucumber" kabi iboralarni korishimiz mumkin. Frazeologik birliklar ingliz tilining yuqori informativ birliklari hisoblanadi.

Ingliz tili xalqaro til bo'lib, u adabiyotda, gazetalarda, filmlarda, radio va televidenie dasturlarida, shuningdek, ona tilida so'zlashuvchilarning kundalik muloqotida doimiy ravishda uchraydigan idiomatik iboralar, maqol va maqollarga juda boy. Ingliz tilidagi frazeologiyalar juda xilma-xildir, ingliz tilini o'rganuvchilar uchun juda qiyin. Chunki ayrim frazeologiyalarning tarjimai tug'ridan tug'ri tarjima qilinadi, bazilari esa unday emas. Bazilarning tarjimalarini o'zbek va rus tilidagi frazeologizmlarga uqshab ketadi.

Masalan:

No	O'zbek tili	Ingliz tili	Rus tili
1	hayollar olamida	head in the clouds	живет в мире иллюзий
2	fashhadan pil yasamoq	a storm in a teacup	из мухи сделать слона
3	osmondagi oyni olib berish	to promise the moon	обещать что-то невозможное
4	dami ichiga tushmoq-	have a frog in the throat	иметь лягушку в горле
5	pulni behuda sarflash va umuman foydasiz	a white elephant	пустая трата денег и абсолютно бесполезно
6	Juda toza	bright as a button	аккуратный и чистый
7	tavakkal qilmoq	to skate on a thin ice	рисковать

Shubhasiz, inson chet tili bilan tanishish, uni o'zlashtirish, o'rganish bilan bir vaqtda yangi milliy madaniyatga kirib boradi, o'rganilayotgan tilda saqlanayotgan ulkan ma'naviy boylikni oladi. Xususan, chet tilini, bu holda ingliz tilini o'rganayotgan maktab o'quvchisi, talaba Buyuk Britaniya xalqining milliy madaniyati va tarixiga qo'shilish uchun yuqori samarali imkoniyatga ega bo'ladi.

Har bir ingliz tili o'qituvchisi frazeologik birliklarni har qil usullar bilan tushindiradi. Masalan, rasmlar bilan, hayotiy misollar bilan, adabiy kitoblarda ushrab turadigan iboralar bilan qiziqarli va mazmunli tushindirishga harakat qiladi. Shubhasiz, o'qituvchilar bu borada ko'p izlanish va mexnat qilish talab etiladi.

Frazeologik iboralarni yozma ravishda emas, balki og'zaki shaklda o'rgatish va o'quvchilarga ularning rasmiy emas, qanday qilib suhbat ekanligini tushuntiring. Talabalarga frazeologik birliklarni ingliz tilida so'zlashuv nutqida qo'llanishini tushunishga yordam berish uchun dialogda mashq qilish katta yordam beradi. Faqat frazeologik birliklarning uzoq ro'yxatini tarqatmang. 5-10 ta frazeologik birlikdan (yoki undan kam!) iborat kichik tanlovni taqdim etishga ishonch hosil qiling va ularning har birini tushuntiring. Iboralarni qo'llash orqali o'quvchilarning nutq qobiliyatlari oshadi. Tadqiqotimizning o'ziga xos hissasi - frazeologik birliklar orqali nutq ko'nikmalarini yaxshilash yondashuvini ishlab chiqish, shuningdek, o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishdir. Hozirgi kunda o'quvchilarni o'qitish va o'rganishda lug'atni o'rgatish, ayniqsa, so'nggi yillarda muhim ahamiyatga ega.

Frazeologik birliklarni o'zbek va ingliz tillarida o'rgatishning eng yaxshi usullarini ko'rib shiqamiz

1.Mavzudan foydalanish . Frazeologik birliklarni o'rgatishning ajoyib usuli bu mavzudan foydalanishdir. Ingliz tilidagi aksariyat frazeologizmlar tematik guruhga kiradi. Masalan, siz ob-havo bilan bog'liq barcha iboralardan foydalanishingiz yoki sportga, hayvonlarga oid iboralarni , oziq-ovqat iboralarni o'rgatishingiz mumkin. Frazeologiyani o'rgatishda umumiy mavzudan foydalanish orqali o'quvchilar iboralarning ma'nolarini

tushunishlari va o'xshash so'zlar qanday qilib juda boshqacha narsalarni anglatishini ko'rishlari osonroq bo'ladi.

2. Frazeologik birliklarni rasm bilan o'rgating.

Kontekstni tushuntirish uchun rasm bering. Agar siz frazeologik birliklarning so'zma-so'z ma'nosini hazil bilan ko'rsatadigan tasvirni ko'rsatsangiz, bu yaxshi ishlaydi. Bu o'quvchilarni kuldiradi, balki ularga ibora nimani anglatishini tushunishga yoki taxmin qilishga yordam beradi. Frazeologik iboralar rang-barang tasvirlar bilan to'la bo'lib, karta yoki fotosurat uchun juda mos keladi. O'quvchilaringizga rasmni ko'rsating va ular frazeologik birliklarning ma'nosini taxmin qilishlarini so'rang. Masalan: juda baxtli inson rasmini yoki juda xafa bo'lgan inson rasmni ko'rsating va bunga qanday frazeologik iboralar mos kelishini sorang.

3. Dialoglarni taqdim etish uchun kichik guruhlardan foydalaning. Bunda dialog yozish va o'qishda rol o'ynash katta yordam beradi. Dialoglar o'quvchilarga oddiy suhbatni

mashq qilishlari uchun vaziyatlarni taqdim etishi va o'quvchilarga kontekstda asosiy nutq qobiliyatlari bilan keng amaliyotni taklif qilishi mumkin. Birinchidan, dialoglar qisqa o'yinlar sifatida ko'rib chiqilishi mumkin va o'quvchilar shunchaki ovoz chiqarib o'qish uchun emas, balki harakat qilishlari uchun ishlatilishi mumkin. Bundan tashqari, o'quvchilar yozadigan dialoglar barcha darajadagi asosiy muloqot vazifasini bajaradi. O'quvchilarni kundalik muloqotlarda rolli o'ynash uchun juftlarga joylashtirish turli yoshdagi va darajadagi og'zaki nutq amaliyotining samarali usuli hisoblanadi. Bundan tashqari, o'quvchilar hamkorlikda faoliyat ko'rsatilsa, yaxshiroq o'rganadilar, chunki ular tengdoshlari bilan muloqot qilishlari va o'rganishda qiziqarli bo'lishlari mumkin.

Masalan, head in the clouds (hayollar olamida yashash) yoki have a frog in the throat (dami ichiga tushmoq) kabi frazeologik iboralarga oquvchilarga kichik dialog tuzish topshirig'ini bering va natijada bu usul o'quvchilarga rolli oyinlar va dialoglar orqali bu iboralarni yod olish juda oson bo'ladi.

4. Taxmin qilish o'yini. Taxtaga bitta mavzuga taalluqli uch yoki to'rtta frazeologik iboralar ni yozing. (masalan, hayvonlar, tana a'zolari). O'quvchilar frazeologik birliklarning ma'nosini taxmin qila oladimi yoki yo'qmi, ularni guruhlarga bo'ling. Sinf xonangizni aylanib chiqing va to'g'ri ta'rif uchun ularning javoblarini tekshiring. Keyin frazeologik birliklarning ma'nolarini sinfingiz bilan o'rtoqlashing va ularga kontekstda misol keltiring. Ikkinchi mavzu atrofidagi boshqa iboralar guruhiga o'ting. Faoliyatni takrorlang. O'n ochkoga birinchi bo'lib erishgan jamoa o'yinda g'alaba qozonadi.

5. "Juftini toping" oyini. Bunda oqituvchi oquvchilarni ikki guruhga bo'ladi va taxtaga frazeologik iboralarning boshini yozadi. Oquvchilar darhol iboralarning izini yakunlash kerak bo'ladi.

Masalan: O'zbek tilida:

dunyoni suv bossa

es-hushini

bir yoqadan

Ingliz tilida:

a white

a fish out of

to have one's heart

6. Sinonim so'zlardan topish oyini. Bunda oqituvchi frazeologik iboralar yozilgan kartoshkalarni har guruhdan bir oquvchiga beradi va ular o'zining guruhiga shu iborani sinonim gaplar bilan tushindiradi va boshqa oquvchilar shu sinonimlarning mos frazeologik iborasini topish kerak.

Masalan:

qorquv, hech narsa deymay, tili aylanmay –nafasi ichiga tushmoq

nihoyatda xursand, juda baxtli, kayfiyati zor- og'zi qulog'ida

bo'rttirib ko'rsatmoq- pashshadan fil yasamoq.

Bunda oquvchilar tez fikrlash, tez o'ylash va tez ga'pirish hususiyatlarini rivojlantiradi va dars ham qiziqarli o'tadi.

7. Frazeologik iboralarga gaplar tuzish. Oquvchilar ikki guruhga ajratiladi va darslarda o'tilgan iboralarga gaplar tuzish vazifasi beriladi.

Masalan: O'zbek tilida:

Singlim labi labiga tegmay, kelgan mehmonlarga gap bermay faqat o'zi gapirdi.

Yulduz qalbi pok, qo'li ochiq qiz.

Salimning ko'chaga chiqishga oyog'i tortmadi.

Opa-singillarning oralaridan qil ham o'tmas edi.

Ingliz tilida:

Everything will be ok. Don't make a storm in a teacup.

You haven't decorated the room yet? You promised the moon 3 days ago.

John isn't attentive at the lesson. He has always got his head in the clouds.

Qaysi guruh ko'p gaplar tuzgan bo'lsa, shu guruhga kop ochko beriladi. Bu usul oquvchilarning oylash fikrni tez rivojlantiradi va iboralarni oson yodlap olishadi. bo'ladi va taxtaga frazeologik iboralarning boshini yozadi.

8. 4-5 frazeologik iboralarni o'rgatish. Darsga frazeologik iboralar tayorlab keling va ularga tarjimosini tushuntiring, misollar ko'p keltiring va o'quvchilarga yod olishini so'rang. Keyingi darslarda oldingi o'tilgan frazeologik iboralarni tez tez takrorlab turing va natijada o'quvchilar ko'plap iboralarni yod olishga harakat qiladi. Shaxsan menga shu usul ko'p yordam beradi, chunki iboralarni takrorlab turish o'quvchilarni yod olishini shiniqtiradi va dars ham qiziqli o'tadi.

Shuningdek, talabalar ga ko'proq xorijiy kitoblar, badiiy asarlarni o'qish juda katta samara beradi, sababi kitoblar orqali ham o'quvchilar frazeologik iboralarni tez o'rganishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, frazeologik iboralarni o'qitish oson ish emas va bu o'qituvchilardan katta mexnatni va o'z ustida izlanishni talab qiladi. Yoqirada keltirilgan frazeologiyani o'qitish usullari o'qituvchilarga yordam beradi dep ishonaman.

References:

1. Ermekbayeva A. Sh, Toknazar, P.P Frazeologik birliklardan foydalanishning dolzarbligi va uni o'qitishning eng yaxshi usullari / Molodoy uchenyy. — 2019. — № 21 (259). — S. 495-498. — URL: <https://moluch.ru/archive/259/59393/>
2. O'zbek tili 11-sinf. X.S.Muxitdinova, G.Z.Muxamedjanova, F.S.Talipova,
3. R.B.Eshbayeva. "Davr nashriyoti" 2018 yil, 77 b.
4. Alhaysony, M. H. Ingliz tilidagi idiomalarni tushunishning strategiyalari va qiyinchiliklari. Ingliz tilshunosligi xalqaro jurnali. № 1, 2017.
5. J.Buranov, A.Muminov "A practical course in English lexicology", Tashkent "O'qituvshi" 1990, 123-125 b
6. <https://nsportal.ru/shkola/inostrannye-yazyki/angliiskiy-yazyk/library/2020/11/22/rol-frazeologizm-v-izuchenii>
7. <https://www.fluentu.com/blog/educator-english/teach-english-idioms>